

EL FONS DOCUMENTAL CIENTIFICOHISTÒRIC DE LA BIBLIOTECA DE L'OBSERVATORI DE L'EBRE

Maria Genescà; Imma Llombart

Observatori de l'Ebre. CSIC-URL. Roquetes

Paraules clau: Observatori de l'Ebre, biblioteca, fons documental, Ciències de la Terra i l'Espai, documentació científica, segle XIX i XX.

Scientific and historic documentation from the Ebre Observatory's Library

Summary: The library of Ebre Observatory is specialized in Earth and Space sciences. Since its foundation in 1904 an important scientific documentation has been compiled, being of the great interest for the history of sciences. This work is an introduction to that documentation, its creation and evolution specially during the first twenty years of this century.

Key Words: Ebre Observatory, library, scientific documentation, Earth and Space Sciences, XIX and XX centuries.

1. Introducció

La Biblioteca de l'Observatori de l'Ebre és una biblioteca científica especialitzada en ciències de la Terra i l'Espai que va néixer el 1904 en fundar-se l'Observatori. Des del seu inici el fundador, R. Cirera, S.J., va projectar-la com un servei indispensable per portar a terme els objectius de l'Observatori: la recerca i la divulgació de les ciències.

Els viatges que R. Cirera va fer durant els quatre anys anteriors a la fundació de l'Observatori per tal de conèixer els diferents observatoris i institucions i entrar en contacte amb diverses personalitats, de ben segur que foren fructífers de cara a la recopilació de fons. El fons inicial es va formar mitjançant la compra i l'intercanvi de llibres i diverses col·leccions científiques com Congressos, Memòries, Butlletins, Revistes, etc., de diferents institucions, especialment d'observatoris (Cirera, 1906: 21-22). En començar les publicacions de l'Observatori de l'Ebre s'estableix un intercanvi bibliogràfic regular amb institucions científiques d'arreu del món que creix ràpidament. Així es va anar recopilant i organitzant un considerable fons, de manera que cap al primer quart de segle XX l'Observatori posseïa una biblioteca ben assortida en obres de totes les branques de les ciències i les seves aplicacions i, molt especialment, amb aquelles que estaven relacionades directament o indirectament amb l'especialitat de l'Observatori. Per aquesta època ingresen a la biblioteca prop d'un miler anual de llibres i fulletons i són més de dos-cents els títols de publicacions periòdiques, la majoria rebudes per intercanvi (Puig, 1927: 130).

2. Les publicacions de l'Observatori de l'Ebre

Les publicacions pròpies de l'Observatori van ser, i continuen essent, la base principal de la formació del fons documental de la biblioteca. Aquestes, a més de permetre l'establiment d'un intercanvi internacional de publicacions que en molts casos encara avui continua, van fer una important tasca de difusió de la ciència. Si bé de l'Observatori en van sortir obres com *El Firmamento* del pare Rodés, o treballs divulgatius com *Harmonies del Firmament* del mateix autor, –text d'una conferència pronunciada al Palau de la Música–, les principals publicacions de l'Observatori han estat el *Bulletí*, les *Memòries*, la revista *Ibèrica* i posteriorment la *Miscel·lània*.

2.1. *Memorias del Observatorio del Ebro.*

Fou la primera sèrie de publicacions de l'Observatori. Els primers números es van publicar en castellà i en francès. Es tracta d'una publicació de caràcter científicotècnic que s'inicià el 1906. Els primers números donen a conèixer amb detall les seccions de l'Observatori de l'Ebre, els mètodes que utilitzaven i la seva instrumentació. Aquests treballs foren escrits pels científics que en aquells moments treballaven en les diferents seccions: R. Cirera, M. Balcells, E. Merveille, J. Garcia Mollà, J. Pericas, J. Ubach. Els posteriors números contenen treballs de recerca, tesis, congressos, etc.

2.2. *Boletín mensual del Observatorio del Ebro.*

És amb aquesta publicació, que apareix regularment des de 1910, quan veritablement s'estableix i s'intensifica l'intercanvi de publicacions. El *Bulletí* publicava les dades d'observació registrades a les diferents seccions en què estava estructurat el Centre en aquella època: geofísica –que incloïa geomagnetisme, corrents tel·lúrics i sismologia–, meteorologia i electricitat atmosfèrica i heliofísica. La publicació té uns interessants resums anuals i sovint conté notícies i informacions rellevants per a l'Observatori, així com algun treball original.

2.3 *Ibèrica*

La revista *Ibèrica* neix el 1913 amb una clara finalitat divulgadora. Portava un subtítol prou indicatiu: «El progreso de las ciencias y de sus aplicaciones». El pla del pare Cirera era fundar una revista que convisqués amb l'Observatori i contribuís a difondre el coneixement científic i a fomentar el progrés de les ciències (Cirera, 1913: 1-5). Aquesta revista es va portar a terme a l'Observatori durant gairebé dotze anys sota la direcció de R. Cirera, J. Albiñana i A. Linari, tots ells jesuïtes, fins que passà a publicar-se a Barcelona el 1925. El prestigi assolit per l'Observatori i la qualitat de la revista va fer que aconseguís un gran renom i difusió, especialment a Espanya i Sudamèrica. Hi van col·laborar els científics de l'Observatori –R. Cirera i Ll. Rodés (directors), J. Albiñana, J. Pericas, B. Clusella, P. Trullas, J. Garcia Mollà, J. Ortega (caps de les seccions sísmica, meteorològica, magnètica i solar)–, altres je-

suïtes que en determinats períodes van passar per les seccions de l'Observatori i per les facultats jesuïtes, i altres col·laboradors de prestigi.

2.4 *Publicaciones del Observatorio del Ebro. Miscelánea*

La primera *Miscel·lània* apareix el 1947 i presenta treballs de caràcter miscel·lànic i contribucions a revistes científiques.

3. Fons Documental

El fons documental científicohistòric està format bàsicament per monografies i publicacions periòdiques del segle XIX i XX i per l'arxiu de dades que l'Observatori ha generat al llarg d'aquests anys en les diferents seccions.

3.1 *Fons Monogràfic*

En el fons monogràfic que hi havia a la biblioteca fins el primer quart del segle XX hi trobem obres de científics destacats dins dels camps en que es treballava a l'Observatori: C. Abbé, H. Andoyer, A. Angot, F. Aragó, S. Arrhenius, J. Bosler, M. F. Brünnow, A. M. Clerke, J. Comas Solà, L. I. Duperrey, C. E. Dutton, C. Flammarion, B. Galitzin, H. H. Hildebrandsson, A. de Humboldt, P. S. Laplace, J. N. Lockyer, E. Mascart, E. Mathias, J. C. Maxwell, J. Milne, F. Montessus de Ballore, M. M. Navarro-Neumann, R. Patxot, H. Poincaré, R. A. Proctor, W. de la Rue, F. Tisserand, C. Schaefer, G. Schiaparelli, A. Secchi, Vaschy, C. Wolf. Alhora, hi havia interessants obres de matemàtiques, física, química i ciències naturals. En aquesta mateixa època es va rebre a la biblioteca el llegat de J. J. Landerer que va passar a enriquir el fons esmentat (Genescà, 1994).

3.2 *Fons Hemerogràfic*

En aquesta secció hi trobem les revistes científiques més importants de l'especialitat en què es treballava. En el primer quart de segle hi havia tot tipus de publicacions de societats científiques, d'acadèmies de ciències, d'universitats, de serveis de dades i publicacions de gairebé tots els observatoris del món (Puig, 1927 : 130). Encara que d'un fons d'aquestes característiques és difícil fer-ne una selecció, mencionarem alguns títols de revistes que creiem significatius: *Annales du Bureau Central Meteorologique de France* (París), que va continuar *Annales de l'Institut de Physique du Globe* (París), *Astronomische Nachrichten* (Kiel), *Astrophysical Journal* (Chicago), *Beitrag zur Geophysik* (Leipzig), *Bulletin Astronomique (París)*, *Bulletin de la Société Astronomique de France* (París), *Bulletin of the Earthquake Research Institute University of Tokyo* (Tokyo), *Bulletin of the seismological Society of America* (Berkeley), *Ciel et Terre* (Bruxelles), *Comptes Rendus* (París), *Connaissance des temps* (París), *Geophysical Supplements to the Monthly Notices of the Royal Astronomical Society*

(Londres), que va continuar *Geophysical Journal of the Royal Astronomical Society*, *Journal de Physique Théorique et Appliquée* (París), *Journal of the British Astronomical Society* (Londres), *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, *Meteorologische Zeitschrift* (Braunschweig), *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society* (Oxford), *Monthly Weather Review* (Washington), *Nature* (Londres), *Nature* (París), *Quarterly Journal of the Royal Meteorological Society* (Londres), *Revue des Questions Scientifiques* (Bruxelles), *Revue Générale de Sciences Pures et appliquées* (París), *Terrestrial Magnetism and Atmospheric Electricity* (Richmond), que va continuar el 1949 *Journal of Geophysical Research*.

3.3 Arxiu de dades d'observació

La secció d'arxiu de dades conté una col·lecció extensa i important de les sèries d'observació i registres dels diferents paràmetres geofísics que s'han anat acumulant al llarg d'aquest segle en les diferents seccions en que s'ha treballat a l'Observatori: secció solar, sísmica, magnètica, meteorològica i ionosfèrica. Cal assenyalar especialment que l'enregistrament de dades meteorològiques s'inicià el 1880 a la Facultat de Teologia i Filosofia que els jesuïtes tenien a Jesús (Tortosa).

El fons de la biblioteca al llarg d'aquests gairebé cent anys d'existència ha continuat creixent en la mateixa línia. S'han incorporat noves tecnologies i nous suports documentals –hi ha CD-ROM, microfitxes, disquets, etc. Actualment, el fons sobrepasa els 50.000 volums. Hi ha uns mil cinc-cents títols de publicacions periòdiques dels quals més de tres-cents es reben regularment. Algunes col·leccions de publicacions periòdiques s'iniciaren el segle passat i són úniques al país.

En el 25è aniversari de la Fundació de l'Observatori de l'Ebre es va inaugurar el Pavelló Landerer (Rodés, 1930), on es va traslladar la biblioteca després de la Guerra Civil, i és l'actual lloc d'ubicació d'aquest fons documental gairebé centenari que és, possiblement, el millor del país en la seva especialitat.

Bibliografia

- CIRERA, R. (1906). «Biblioteca y Revistas». A: *Noticia del Observatorio y de algunas observaciones del eclipse de 30 de agosto de 1905*, Barcelona, Gustavo Gili, Memoria del Observatorio del Ebro, 1, 21-22.
- CIRERA, R. (1910). «El Observatorio del Ebro», *Boletín Mensual del Observatorio del Ebro*, 1, (1), 7-14. (Prólogo)
- CIRERA, R. (1913). «La Ciencia al alcance de todos», *Ibérica*, 1, (Spécimen A), 1-5.
- GENESCÀ, M. (1994). *El llegat Landerer a l'Observatori de l'Ebre*. Roquetes, Observatori de l'Ebre, Publicacions de l'Observatori de l'Ebre. Miscel·lània, 41.
- GENESCÀ, M. (1998). «Una biblioteca científica i centenaria», *L'Ebre*, 997, 16-17.
- PUIG, I. (1927), *El Observatorio del Ebro. Idea general sobre el mismo*. Tortosa, Imprenta Moderna del Ebro de Algueró y Baiges.
- RODÉS, L. (1930), «XXV Aniversario de la Fundación del Observatorio 1905-1930», *Boletín Mensual del Observatorio del Ebro*, 21, (8). Apèndix, 8 pàgines.

Notes

Per consultar la bibliografia dels científics mencionats de l'Observatori, properament podreu consultar el web de la biblioteca: <http://www.readysoft.es/home/observebre>

Fig. 1. Biblioteca de l'Observatori de l'Ebre als anys 1920

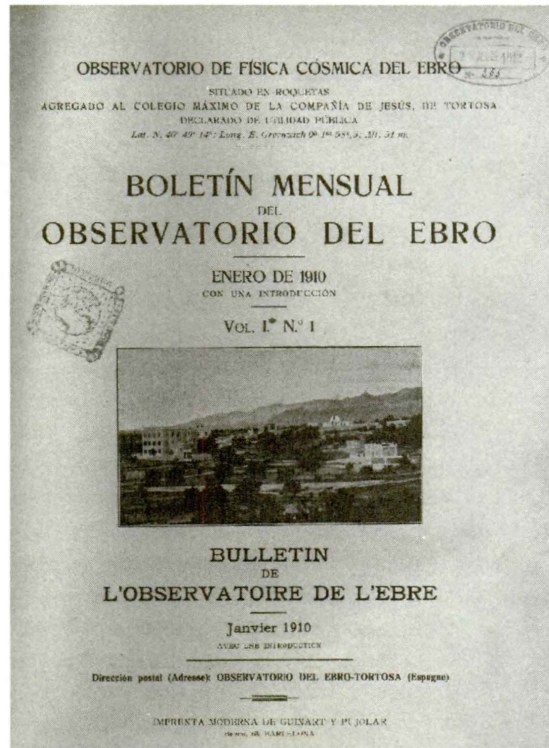

Fig. 2. Primera portada del Butlletí de l'Observatori de l'Ebre